OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

Demokratia- ja julkisoikeusosasto
Osastopäällikkö Johanna Suurpää

Lausunto

22.2.2022

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Asia: VNS 10/2021 vp Valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittinen selonteko

Eduskunnan lakivaliokunta on pyytänyt oikeusministeriöltä lausuntoa valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittisesta selonteosta. Oikeusministeriö pitää yleisesti selonteon painotuksia hyvin onnistuneina ja myös selonteon avaamaa eduskuntakeskustelua Suomen ihmisoikeuspolitiikasta tervetulleena. Seuraavassa nostetaan esiin eräitä erityisesti oikeusministeriön hallinnonalaan liittyviä näkökohtia selonteosta.

Kuluvalla hallituskaudella on hallitusohjelmaan perustuen laadittu useita ihmisoikeuspolitiikan alaan kuuluvia linja-asiakirjoja. Rinnakkain käsiteltävän selonteon kanssa on valmisteltu valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeuspoliittinen toimintaohjelma, joka hyväksyttiin VN periaatepäätöksenä viime kesäkuussa. Asiakirjat on valmisteltu koordinoidusti toisiaan täydentäviksi: toimintaohjelma keskittyy konkreettisemmin perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen seurantaan. Toimintaohjelmassa mm. kehitetään Suomen saamien kansainvälisten ihmisoikeussuositusten seurantaa sekä luodaan uudet perus- ja ihmisoikeusindikaattorit. Selonteko linjaa laajemmin Suomen perus- ja ihmisoikeuspoliittisia toimia.

Nyt käsittelyssä olevassa ihmisoikeusselonteossa linjataan perus- ja ihmisoikeuspolitiikkaa kansainvälisesti sekä myös EU-politiikassa ja kansallisesti. Tämä on perusteltua, koska sekä monien käsiteltyjen kysymysten luonteen että Suomen ihmisoikeuspolitiikan uskottavuuden vuoksi ei voida vetää tarkkaa rajaa näiden tasojen välille.

Oikeusvaltio

Selonteossa on käsitelty aiempia vastaavia linja-asiakirjoja seikkaperäisemmin oikeusvaltioperiaatetta ja toimia sen toteutumisen vahvistamiseksi eri tasoilla.

Postiosoite Postadress	Käyntiosoite Besöksadress	Puhelin Telefon	Faksi Fax	S-posti, internet E-post, internet
Oikeusministeriö PL 25 FI-00023 Valtioneuvosto Finland	Eteläesplanadi 10 00130 Helsinki Finland	0295 16001 Internat. +358 295 16001	09 160 67730 Internat. +358 9 160 67730	kirjaamo.om@gov.fi www.oikeusministerio.fi www.justitieministeriet.fi

Ihmisoikeuspoliittisessa selonteossa on nostettu esiin erityisesti selonteon aiheen kannalta relevantteja oikeusvaltionäkökulmia. Oikeusvaltiosta ei ole olemassa yhtä yksittäistä määritelmää, mutta EN:n yhteydessä toimivan Venetsian komission kriteerilistausta (”check list”) voi pitää varsin kattavana. Selonteossakin painotetaan, että oikeusvaltio, demokratia ja ihmisoikeudet liittyvät toisiinsa ja vahvistavat toisiaan. Oikeusvaltioperiaatteella on suuri merkitys myös taloudellisen toiminnan pohjana sekä EU-oikeuden toimivuuden kannalta.

Viime vuosina on kiinnitetty kasvavaa huolta oikeusvaltioperiaatteen toteutumiseen kansainvälisellä tasolla sekä EU:ssa. Suomi onkin EU:ssa johdonmukaisesti tukenut pyrkimyksiä varmistaa oikeusvaltioperiaatteen toteutuminen, kuten selonteossa varsin seikkaperäisesti kuvataan.

Myös kansallisessa keskustelussa Suomessa on viime aikoina nostettu ehkä aiempaa enemmän esiin valmiutta tarkastella oikeusvaltioperiaatteen toteutumista kansallisesti. Tässä yhteydessä on keskustelussa painotettu yhtäältä mm. mahdollisuutta vahvistaa tuomioistuinten riippumattomuutta ja toisaalta oikeudenkäynnin kestoon, jutturuuhkaan ja kuluriskiin liittyviä haasteita.

EU komission oikeusvaltiokertomuksen seuranta on tuottanut ajankohtaista tietoa sekä Suomen oikeusvaltiotilanteesta, että muiden maiden hyvien käytäntöjen että myös haasteiden osalta. Oikeusministeriö järjesti Suomen osuudesta palautteen saamiseksi mm. laajapohjaisen seminaarin viime syksynä. Oikeusministeriö seuraa myös muista kansainvälisistä lähteistä kuten World Justice Projectin Rule of Law indexistä sekä eri sopimusvaltontaelinten suosituksista saatua palautetta Suomen oikeusvaltiokehityksestä.

Juttujen ruuhkautuminen ja kesto liittyvät kysymykseen oikeuslaitoksen resursseista. Oikeusministeriö valmistelee eduskunnankin toivomaa, erityisesti resurssikysymyksiin keskittyvää oikeudenhoidon selontekoa. Tässä hankkeessa on tarkoitus tehdä kokonaisvaltaisempi, systeemitason tarkastelu oikeushallinnon resurssitarpeista. Selonteko vastaa lakivaltiokunnan lausunnossa (LaVL 11/2021 cp.) esittämään tarpeeseen laatia selonteko oikeusvaltion turvaamisesta ja vahvistamisesta sekä oikeudenhoidon toimintaedellytyksistä. Selonteon kohteena ovat Tuomioistuinlaitos, Syyttäjälaitos, Ulosottolaistos, Rikosseuraamislaitos ja Oikeusrekisterikeskus sekä oikeusapu- ja edunvalvonta.Valmistelun aikataulu on 10.11.2021 – 31.10.2022.

Erillisessä hankkeessa kartoitetaan tuomioistuinlaitoksen tulevaisuuteen liittyviä tekijöitä. Mahdollisuudet vahvistaa tuomioistuinlaitoksen riippumattomuutta ja muita oikeusvaltiotekijöitä nousevat oletettavasti esiin ensi hallituskauteen valmistauduttaessa. Lisäksi voidaan mainita uuden oikeusvaltiokeskuksen perustaminen ja aktiivinen tutkimustoiminta oikeusvaltioasioissa. Laajemmin oikeusvaltioon nivoutuvia kysymyksiä tulee esiin myös kansallisen demokratiaohjelman yhteydessä.

Yhdenvertaisuus

Oikeuksien yhdenvertaisen toteutuminen on ihmisoikeusajattelun ydinaluetta, minkä vuoksi yhdenvertaisuuden painottaminen selonteon poikkileikkaavana teemana on perusteltua. Kuten selonteossa mainitaan, yhdenvertaisuuteen ja tasa-arvoon liittyviä linjauksia sisältyy useaan tuoreeseen asiakirjaan, esimerkiksi naisiin kohdistuvan

väkivallan vähentämisohjelmaan, VN:n rasismin vastaiseen ja hyvien väestösuhteiden toimintaohjelmaan sekä lapsistrategiaan. Kielellisten oikeuksien edistämiseksi on hyväksytty kansalliskielistrategia ja päätösvaiheeseen on tulossa myös muita kieliä koskeva kielipoliittinen ohjelma.

Yhdenvertaisuuteen liittyvien lainsäädäntöhankkeiden osalta oikeusministeriössä on käynnissä viisi vuotta voimassa olleen yhdenvertaisuuslain osittaisuudistus sekä saamelaiskäräjälain uudistus. Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio on aloittanut toimintansa ja myös viittomakielisten sovintoprosessi on valmistelussa. Oikeusministeriön yhteydessä on äskettäin aloittanut työnsä uusi vanhusasiavaltuutettu ja naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisen raportoijan mandaatti on perustettu.

Osallistumisoikeuksien takaamiseksi on suunnitteilla mm uusi nuorten digiraati sekä hyvintointialueiden aloitepalvelu. Oikeusministeriö painottaa avoimuutta ja kuulemiskäytäntöjen kehittämistä mm. lainvalmistelun yhteydessä. Yhteistyötä kansalaisyhteiskunnan kanssa edistetään myös Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANEn kautta.

Digitalisaatio ja tiedonvälitys

Sananvapauden merkitys on mittava sekä perusoikeuksien toteutumisen että demokratian toimivuuden kannalta. Oikeusministeriö on ollut toteuttamassa useita hankkeita mm. vaaleihin liittyvän disinformaation torjumiseksi. Oikeusministeriön johdolla valmistellaan automaattiseen päätöksentekoon liittyviä lainsäädäntömuutoksia. Vireillä on myös julkisuuslain ajantasaistamiseen tähtäävä uudistus.

Selonteossa käsitellään tietosuojaa varsin suppeasti. Selonteossa todetaan kuitenkin, että tietosuojan merkitys perus- ja ihmisoikeutena kasvaa, mihin onkin syytä yhtyä. Oikeusministeriö pyrkii mm. kehittämään tietosuojaosaamista lainvalmistelussa sekä tukemaan tietosuojavaltuutetun toimintaa.

Valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusrakenteet

Lopuksi on syytä tuoda esiin, että valtioneuvoston piirissä on viime vuosina tiivistetty yhteistyötä koherentin ja johdonmukaisen perus- ja ihmisoikeuspolitiikan edistämiseksi. VN:n perus- ja ihmisoikeusverkosto mm. koordinoi linjausten valmistelua ja seuraa Suomen saamien ihmisoikeusvalvontaelinten suositusten toteutumista.